

PIŠE SE LETO 1913

V Nemčiji so v zadnjih sezonah ob približevanju simbolne stoletnice drame *1913* kot za stavo uprizarjali Sternheimov dramski cikel, v katerega je vključena. Podobno kot večino nedavnih nemških uprizoritev tudi prvo slovensko fascinira predvsem eno vprašanje: kaj nam *1913* pove o 2013?

MATIC KOCIJANČIČ

Dramski cikel *Iz junaškega življenja meščanov* (Aus dem bürgerlichen Heldenleben) je nastajal med letoma 1908 in 1923. Čeprav je sestavljen iz šestih delov, se večina uprizoritev osredotoča na prve tri, »meščansko veseloigro« *Spodnjice* (Die Hose, 1911), »komedijo« *Snob* (Der Snob, 1914) in že omenjeno »igro v treh dejanjih« 1913, napisano leta 1915. Ta popularnejša polovica *Meščanov* pripoveduje sago o izmišljeni družini Maske (ki se sicer nadaljuje še v povojni drami *Das Fossil*, četrtem delu cikla) in njenem vzponu po družbeni lestvici od »malomeščanstva« do aristokratske dinastije.

GATE DOL

Spodnjice se z duhovito zagrenjenostjo, ki jasno razkriva Sternheimovo meščansko poreklo, norčujejo iz stereotipnih meščanskih šeg in navad 19. stoletja. Zgodbo sproži preprost zaplet: Luise Maske (njeno naivno, a razigrano uslužnost prikupno ponazori Tina Potočnik) nekega dne na glavni mestni ulici izgubi spodnjice, kar v njenem možu Theobaldu vzbudi strašen nemir, saj ga skrbi izguba družinskega ugleda. (Vrhunski Jure Henigman z visokooktansko energičnostjo upodobi tega grobijana na obrobju meščanske družbe, ki poskuša svojo neizobraženost prikriti z zanašanjem na prazne, visokozveneče fraze in goli videz ter tako prevzema le najbolj površinske vidike meščanske kulture.) Theobald v svojem nemiru ni osamljen, četudi je ta pri drugih nastopajočih precej drugačen. V kratkem se namreč pri zakoncih Maske, ki v svojem stanovanju oddajata sobo, pojavita dva najemnika, aristokratski bohem Frank (Jurij Drevenšek v tej vlogi zasleduje dandijevsko ravnovesje med romantično osladnostjo in dekadentno brezbriznostjo) in dolgočasni frizer Benjamin (Primož Pirnat v nehvaležno vlogo vnese dovoljšno mero karikirane neprizemljenosti, da okrepi njen komični domet). Oba sta tam predvsem zaradi Luise in njene incidenta, ki je v njej vzbudil neustavljivo ljubezensko slo. Theobald, preveč zaposlen s skrivnim motanjem okrog sosedo Gertrud (kot evforično, okorno spogledljivo jo upodobi Karin Komljanec), tega seveda niti približno ne slutiti, Luise pa se hitro zagleda v privlačnega Franka, kar sproži neustavljivo eksplozijo situacijske komedije.

Poleg prvorazredne komičnosti drama v resnejših podtonih ponudi ostro kritiko šovinizma svojega – in v marsikaterem pogledu žal tudi našega – časa, pa tudi zanimiv prikaz popularne percepcije nekaterih najpomembnejših tokov tedanje nemške kulture, ki so sooblikovali naslednje stoletje. Slednji se izkristalizirajo predvsem v središčnem prizoru, v katerem glavni moški liki debatirajo o romantični literaturi in glasbi, o Frankovem ničejanstvu, nakazani pa so tudi že usodni obrisi trpkega nemškega nacionalizma in njegovih vse vidnejših povezav z antisemitizmom. Režiser Aleksandar Popovski se je drame lotil z ustrežno mero šaljivosti in

Sternheimovo »sliko« meščanskega vsakdana s pomočjo scenografije umetniške skupine Numen v sodelovanju z Ivano Radenović dobesedno uokviril; na veliki oder MGI je postavil dodatno platformo in jo zamejil s črnim platnom, tako da zremo provizoričen mali oder sredi velikega. Prav utesnjenost napetega dogajanja v dnevni sobi zakoncev, ki je ob prisotnosti vseh nastopajočih natrpana do zadnjega kotička, je ključna za salve smeha, ki jih igralci izvajajo iz občinstva. Žanrski opredelitvi te »meščanske veseloiigre« je Popovski sledil do črke natančno.

NEMŠKI PSIHO

Drugače pa je s *Snobom*, ki ga je Sternheim sicer tudi opredelil za komedijo, a se je Popovski vseeno raje odločil za dosti resnejšo atmosfero. Že močno postaranima zakoncema Maske se v tem igralsko izjemno suverenem delu predstave pridruži še Matej Puc – kot njun že odrasli sin Christian, sicer spočet ob koncu prvega dela – in na krilih vseprezemajočega igralskega zanosa spodnese občinstvo s srhljivo sodobnim prikazom razčlovečenega proto-japija v slogu *Ameriškega psiha* (American Psycho, 2000), ki se z robotiziranim hlepenjem po najvišjih mestih družbenega statusa ob svojem kariernem stampedu ne ozira na nikogar, niti na najbližje. V začetni sceni, ki kar kipi od nelagodja – in po lahkotnih *Spodnjicah* učinkuje kot hladen tuš –, svojemu dekletu (ponovno Kim Komljanec, tokrat mehka in ljubeča) pove, da je ob tem, ko se mu v podjetju obeta vodilno mesto, napočil čas za razdor zveze; ne ustreza namreč več njegovim statusnim ambicijam. Naš snob pred zaprepadenim dekletom izračuna vrednost njunega dotedanjega odnosa in ji izplača odškodnino. Na podoben način v naslednjem prizoru poročuna tudi s staršema, ki jima zato, da ne bi motila njegovega vzpona, zapove celo selitev v drugo mesto.

Sledi sestanek z grofom Palenom, ki ga z ustreznim aristokratskim tandemom šarma in preračunljivosti naslika igravec Milan Štefe (Štefe je *Meščane* tudi odlično prevedel). Christian, ki pri grofu Palenu uživa velik ugled, od njega najprej izprosi ogledano službeno mesto, po seznanitvi z njegovo hčerko Marianne (razvajeno zapeljivost ji vdihne Viktorija Bencik Emeršič) pa kmalu še njeno roko in posledično tudi plemiški naziv. Tej poroki po spletu okoliščin prisostvuje oče Theobald, ki se po Luisini nenadni smrti vseeno vrne h Christianu, da bi mu predal žalostno novico, in ob tem naleti na sinove visoke obiske. Sledi režijsko najbolj dodelan segment predstave, v katerem Popovski pokaže bogastvo svojih idej: ob Christianovih fantazmah penetracije njegove meščanske družine v svet modre krvi, ki se prepletajo s seksualno penetracijo poročne noči, režiser s številnimi inovativnimi intervencijami preigrava resnično in magično prisotnost Christianovih staršev ter njegovega bivšega dekleta (k čemur z interesantnim, selektivnim odzivanjem na dogajanje nezanimljivo delež prispeva tudi Emeršičeva) in skozi celoten prizor odstira neslutene plasti Sternheimove peklenke parodije obsedenosti z družbeno močjo ter njenimi simbolnimi pritklinami.

Page: 7

Reach: 0

Country: SLOVENIA

Size: 812 cm2

2 / 2

VOJNA? BRŽ V TOPLICE!

V tretjem delu se – podobno kot v *Snobu* z ostarelim Theobaldom – seznanimo z ostarelim Christianom, s katerim Puc igralsko svojo prvo vlogo še preseže. (Tako pri Henigmanovi kot pri Pucovi prepričljivi transformaciji sta izjemno delo opravili oblikovalka maske Tina Lasič Andrejevič in kostumografka Jelena Proković, ki sooblikujeta iluzijo starosti, konkurenčno najdražjim hollywoodskim produkcijam.)

Piše se leto 1913 in Christian je zdaj že vodilno ime na svetovnem igrišču moči, lastnik tovarniškega in trgovskega imperija Maske, d. d. z mednarodnimi političnimi, gospodarskimi in bančnimi povezavami, ki ga ob približevanju smrti skrbi predvsem usoda zapuščine, odvisne od želja in sposobnosti njegovih treh otrok. Tudi do njih ima podoben odnos kot do vseh »bližnjih« v preteklosti: so le nosilci ali zaviralci njegovega bogastva, ugleda in oblasti. Christianova pričakovanja glede dedičev porodijo dve skrajnosti: po eni strani njegovo natančno preslikavo, Sofie (tokrat hladna, mehanska Tina Potočnik), ki na očeta gleda le kot na potencialnega poslovnega partnerja ali nasprotnika, na drugi pa sicer ljubeča otroka Ottilie (ponovno Viktorija Bencik Emeršič, zdaj nedolžna in boječa) in Philipp Ernst (Jure Henigman kot nekakšen požensčen vampir v tej zabavni vlogi še tretjič pokaže svoj izjemen razpon) ne premoreta očetovega gona po dominaciji, s katerim ju na vsak način želi indoktrinirati. Christian hoče iz dedičev napraviti svoje karakterne kopije, ki bi ga obenem spoštovale in ljubile; to pa se izkaže za protislovje, ki ga ne more iztržiti niti pri ambiciozni, a zahrbtni Sofie niti pri zasanjanih Ottilie in Philippu, ki ju – bolj kot zares ljubi – le manj sovraži. Začne se strateški spopad med »učiteljem« in »vajenkom«, očetom in hčerjo, vezan na ključen posel, pri katerem si želita izboriti primat: prodajo velike pošiljke orožja nizozemski vladi.

Ko zbrani ugotovijo, da se najbrž obeta vojna – ki jo s svojimi posli tudi sami pomagajo netiti –, to nikogar pretirano ne vznemiri. No, nikogar razen senzibilnega Philippa, ki se odloči, da je napočil idealen čas za umik v toplice. Burne družinske spletke se končajo še pred začetkom spopadov – Christian ob koncu teksta umre in s svojo smrtjo podkuri kotel preračunljivih materialistov, dekadentnih hedonistov in utopičnih prevratnikov, v katerem se bo kuhala kaos 20. stoletja.

1913 + 100 = ?

Delu pomemben simbolni pečat vtisne tudi Christianov tajnik Wilhelm (Primož Pirnat), ki v prostem času analizira »mednarodni kapitalizem« in pot do »novega nemškega človeka«. Njegovo vnemo opazi skrivnostni Friedrich Sta-

dler (Domen Valič), ki v njem uvidi idealno figuro za vodjo svoje »Zveze«. Wilhelma prevzame »zanos mladeničev«, ki mu »ponujajo oblast nad svojim življenjem«. V Sternheimovi karikaturi revolucionarja z medigro razrednobojnih in nacionalističnih ideoloških nastavkov ponuja ogrodje za vizionarsko napoved tako komunističnih kot tudi nacističnih in fašističnih revolucij. (Dramaturginja Eva Mahkovic je njegovim monologom za bolj domač zven dodala kolaž apokaliptičnih fragmentov Srečka Kosovela, za vbrizg sodobnosti pa je v njegova usta položila odstavek enega izmed »vstajniških« manifestov.)

Številne najnovejše interpretacije sklepnega dela *Meščanov* po navdihu obletnice tekst zaletavo umeščajo strogo v sedanji čas – Bochumsko gledališče je letošnjo izvedbo dela celo naslovlilo 2013 – in Sternheimu vsilijo vlogo preroške-

ga vizionarja ciklične kalkulacije krvavega meddržavnega kolapsa. Popovski se tem poenostavitvam izogne: svoj 1913 subtilno umesti v časovno ambivalentnost in s tem v pluralnem dvoglasju ohrani obe dimenziji: prvič, pristno nas vpelje v Sternheimovo grenko, mestoma omejeno, a vseskozi intrigantno iskanje vzrokov za globalni uničevalni pohod, v katerega se je ujel svet njegovega časa, in drugič, ne ustraši se poudariti neizrečenega, a zato še toliko močnejšega svarila znamenitega dramskega cikla, da je lahko vsak večer, tudi današnji, predvečer nove svetovne morije, če – kot Theobald, Christian ali kakšen drug junak – pozabimo na velike, krhke reči, ki v naših srcih rojevajo človečnost. ■

POPOVSKI NADGRADI STERNHEIMOVO INTRIGANTNO ISKANJE VZROKOV ZA GLOBALNI UNIČEVALNI POHOD, V KATEREGA SE JE PRED STOLETJEM UJEL SVET.

CARL STERNHEIM

Iz junaškega življenja meščanov

(SPODNJICE, SNOB, 1913)

PREVOD MILAN ŠTEFE,
REŽIJA ALEKSANDAR POPOVSKI

MESTNO GLEDALIŠČE LJUBLJANSKO

25. 9. 2013, 220 MIN.

Matej Puc in Jure Henigman